

ISSN 2076-586X

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького

ВІСНИК
ЧЕРКАСЬКОГО
УНІВЕРСИТЕТУ

Серія
ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

Науковий журнал

Виходить 40 разів на рік

Заснований у березні 1997 року

№ 30 (323). 2014

Черкаси - 2014

**Засновник, редакція, видавець і виготовлювач –
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 16161-4633ПР від 11.12.2009**

У матеріалах „Вісника” розглянуто актуальні питання неперервної освіти дорослих, реалізація андрагогічного підходу, соціальні функції освіти дорослих у контексті зарубіжного і вітчизняного досвіду, професійної підготовки фахівців із позицій інтернаціоналізації світового і європейського освітнього простору. Представлено сучасні погляди на проблему конкурентоспроможності випускників вищих навчальних закладів та особливості їх підготовки до надання освітніх послуг дорослим. Обґрунтовано теоретико-методологічні підходи і технології професійного навчання, організації соціально-педагогічної роботи з профілактики негативних явищ у дитячому та молодіжному середовищі. Здійснено порівняльний аналіз кращих надбань соціально-педагогічної роботи з окремими категоріями населення.

Наукові статті збірника рекомендовані викладачам вищої школи, аспірантам, студентам, соціальним працівникам, а також усім, хто цікавиться соціально-педагогічною проблематикою.

Постановою президії ВАК України від 10.02.2010 р. № 1-05/1 (Бюлетень ВАК України, 2010. – №3) журнал включено до переліку наукових фахових видань зі спеціальності «Педагогічні науки».

Випуск № 30 (323) наукового журналу Вісник Черкаського університету, серія педагогічні науки рекомендовано до друку Вченою радою Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (протокол № 1 від 28.08.2014 року).

Журнал реферується Українським реферативним журналом «Джерело» (засновники: Інститут проблем реєстрації інформації НАН України та Національна бібліотека України імені В.І.Вернадського) та Реферативним журналом Всеросійського інституту наукової і технічної інформації РАН (ВІНІТІ РАН).

Головна редакційна колегія:

Кузьмінський А.І., чл.-кор. НАПН України, д.пед.н., проф. (головний редактор); Боєчко Ф.Ф., чл.-кор. НАПН України, д.б.н., проф. (заступник головного редактора); Тарасенкова Н.А., д.пед.н., проф. (заступник головного редактора); Луценко Гр.В., к.ф.-м.н., доц. (відповідальний секретар); Архипова С.П., к.пед.н., проф.; Біда О.А., д.пед.н., проф.; Головня Б.П., д.т.н., доц.; Гусак А.М., д.ф.-м.н., проф.; Драч О.О., д.і.н., проф.; Жаботинська С.А., д.філол.н., проф.; Кукурудза І.І., д.е.н., проф.; Лизогуб В.С., д.б.н., проф.; Марченко О.В., д.філос.н., проф.; Мігус І.П., д.е.н., доц.; Мінаєв Б.П., д.х.н., проф.; Перехрест О.Г., д.і.н., проф.; Поліщук В.Т., д.філол.н., проф.; Савченко О.П., д.пед.н., проф.; Селіванова О.О., д.філол.н., проф.; Чабан А.Ю., д.і.н., проф.; Штак В.П., д.пед.н., проф.

Редакційна колегія серії:

Тарасенкова Н.А., д.пед.н., проф. (відповідальний редактор напрямку «Методика навчання»); Сердюк З.О., к.пед.н., доц. (відповідальний секретар напрямку «Методика навчання»); Штак В.П., д.пед.н., проф. (відповідальний редактор напрямку «Управління освітою»); Михальчук О.О., к.пед.н., доц. (відповідальний секретар напрямку «Управління освітою»); Біда О.А., д.пед.н., проф. (відповідальний редактор напрямку «Теорія та історія педагогіки»); Касярум Н.В., к.пед.н., доц. (відповідальний секретар напрямку «Теорія та історія педагогіки»); Архипова С.П., к.пед.н., проф. (відповідальний редактор напрямку «Соціальна педагогіка»); Майборода Г.Я., к.пед.н., доц. (відповідальний секретар напрямку «Соціальна педагогіка»); Бурда М.І., д.пед.н., проф., академік НАПН України; Градовський А.В., д.пед.н., проф.; Десятов Т.М., д.пед.н., проф.; Євтух М.Б., д.пед.н., проф., академік НАПН України; Капська А.Й., д.пед.н., проф.; Крилова Т.В., д.пед.н., проф.; Кондрашова Л.В., д.пед.н., проф.; Малова І.Є., д.пед.н., проф. (Росія); Мельников О.І., д.пед.н., проф. (Білорусь); Мілушев В.Б., доктор, проф. (Болгарія); Ничкало Н.Г., д.пед.н., проф., академік НАПН України; Расьютіна С.О., д.пед.н., проф. (Росія); Савченко О.П., д.пед.н., проф.; Семеріков С.О., д.пед.н., проф.; Скафа О.І., д.пед.н., проф.; Симоненко Т.В., д.пед.н., проф.; Акуленко І.А., д.пед.н., доц.; Грабовий А.К., к.пед.н., доц.; Гриценко В.Г., к.пед.н., доц.; Демченко О.Г., к.ф.-м.н., доц.; Король В.М., к.пед.н., проф.

За зміст публікації відповідальність несуть автори.

Адреса редакційної колегії:

18031, Черкаси, бульвар Шевченка, 81,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького,
кафедра соціальної роботи.
Тел. (0472) 33-10-96

ЗМІСТ

ОГНЕВ'ЮК В. О. Відповідальність як складова акме-професіограми сучасного фахівця: теоретико-методологічний аспект	7
АНТОНОВ В. М. Якість навчання студентів та їх працевлаштування на основі інноваційних технологій.....	14
АРХИПОВА С. П., РОСКОПІНА Ю. О. Основні підходи до формування змісту професійної підготовки юристів в університетах США.....	26
БЕРЕЗАН В. І. Взаємозв'язок професійної та інформаційно-комунікаційної компетентностей майбутнього соціального педагога	39
ГОРДЕЄВА Т. Є. Експериментальна перевірка ефективності педагогічних умов формування професійної мобільності соціальних працівників	46
ДЕСЯТОВ Т. М. Роль освіти дорослих в освітній політиці Європейського Союзу.....	53
ДЕЦЮК Т. М. Школа тьюторів як умова формування професійної компетентності	60
ДУБАСЕНЮК О. А. Тенденції розвитку професіографічного підходу до вивчення виховної діяльності педагога: акме-історичний контекст.....	65
ЗАГНИБИДА Р. П., ПОЛЬОВА Л. В. Позааудиторна діяльність як складова професійної підготовки майбутніх фахівців сфери обслуговування	73
КОГУТ С. Я. Професійна педагогічна освіта у дослідженнях вчених України	81
КУБАНОВ Р. А. Особливості професійної підготовки майбутніх фахівців економічних спеціальностей в умовах ступеневої освіти.....	86
КУЗЬМА-КАЧУР М. І. Акмеологічний підхід у плануванні процесу підготовки студентів педагогічних факультетів до краєзнавчої роботи	92
ЛОПУШИНСЬКИЙ І. П. Уплив корпоративної культури на результативність функціонування державної служби.....	99
МАЙБОРОДА А. О. Зміст когнітивного компоненту акмеологічної компетентності курсанта	107
МАЙБОРОДА Г. Я. Методологічні засади технологічної підготовки майбутніх соціальних педагогів	112
МЕЛЬНИЧЕНКО О. В. Гендерні аспекти розвитку особистості майбутнього фахівця у вищому навчальному закладі.....	124

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА АКМЕ-ПРОФЕСІОГРАМИ СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

У роботі розглядається соціально-психологічна категорія відповідальності в контексті професійної діяльності фахівця, визначається її роль у досягненні акме-рівня професійної самореалізації особистості на сучасному етапі розвитку суспільства. Обґрунтовується необхідність включення зразків для наслідування відповідальної діяльності у зміст професійної підготовки майбутніх фахівців та врахування її специфіки у процесі проектування освітнього середовища вищого навчального закладу.

Ключові слова: відповідальність, професійна діяльність, професіоналізм, професіограма фахівця, самореалізація

Новий час вимагає взаємної відповідальності та контролю – відкритого порівняння та аналізу досягнень на шляху до мети

Стівен Кові

«Восьмий навик. Від ефективності до величі»

Постановка проблеми. В умовах глобалізації вкрай актуальним є завдання формування нової, посткласичної філософії освіти, яка б, не підміняючи собою загальних педагогічних, психологічних, культурологічних основ освітніх концепцій, розглядала фундаментальні світоглядні питання про ставлення людства до універсуму, про зміну місця і призначення людини в сучасному світі, про покладання на людство конструктивної функції й регулюючо-гармонізуючої ролі. Нині поряд з іншими відмічається криза відповідальності людини за розвиток суспільства, цивілізації, що проявляється у зростанні планетарного інфантилізму [10, с. 103].

На наше глибоке переконання, модернізація суспільства має спиратися на реформування освіти, головним результатом якої розглядається готовність і здатність молодих людей нести особисту відповідальність за власне і суспільне благополуччя. При цьому зміни в сучасній освіті мають ґрунтуватися на трьох важливих імперативах:

- усебічного, універсально-цілісного, гармонійного розвитку особистості;
- формування нової парадигми проблемно-орієнтованого професіоналізму;
- переходу від одновимірної до багатовимірної людини (навчання стає мистецтвом, яке сприяє прагненню особистості до саморозвитку).

З огляду на ці імперативи одним з найважливіших пріоритетів, які має враховувати сучасна освіта, є посилення самостійності, а отже, і відповідальності особистості за саморозвиток та самореалізацію, зокрема професійну [10, с. 61].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як психологічна категорія відповідальність розглядалась в різні роки К. Абульхановою-Славською, І. Бехом, М. Боришевським, Л. Колберг, Г. Костюком, Ж. Піаже, М. Савчиним, І. Роттером, В. Франклом та іншими не менш видатними науковцями минулого та сьогодення.

Намагання окреслити її зміст як філософського поняття можна знайти в працях В. Гегеля, І. Канта, В. Плахотного, Л. Сохань та багатьох інших теоретиків.

Питання ролі та функцій відповідальності у забезпеченні прав та свобод людини були предметом численних наукових досліджень Т. Тульчинського, В. Сперанського, О. Скакун, О. Йоффе, О. Лейста, М. Малєїна, П. Недбайла, І. Самоценка, М. Фарукшина.

Категорія відповідальності у загальнонауковому розумінні ґрунтується на визнанні соціальної зумовленості поведінки індивіда, її зв'язку зі свободою й необхідністю як передумовою реалізації особистістю функцій суб'єкта оновлення світу.

Проте не зважаючи на дослідження різних аспектів феномену, наукові узагальнення теорії та практики його вияву у процесі діяльності особистості, включення відповідальності до дескрипторів Національної рамки кваліфікацій та переліку універсальних соціально-особистісних компетенцій вимагає переосмислення її ролі саме у процесі професійної самореалізації (акме-досягнень).

Мета статті – розглянути соціально-психологічну категорію відповідальності в контексті професійної діяльності фахівця та визначити її роль у досягненні акме-рівня професійної самореалізації особистості на сучасному етапі розвитку суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Е. Ф. Зеер у своїй класичній праці «Психологія професій» [4] формулює наступне визначення наукового поняття «професіонал» – це робітник, який окрім знань, умінь, якостей, досвіду також володіє певною компетенцією, здатністю до самоорганізації, відповідальністю та професійною надійністю.

А. К. Маркова у своїх роботах [7] виділяє п'ять рівнів-етапів професіоналізму: до-професіоналізм, професіоналізм, суперпрофесіоналізм, непрофесіоналізм (псевдопрофесіоналізм), пост-професіоналізм. У контексті нашого дослідження важливими є характеристики другого та третього рівнів. Другий рівень, на думку авторки класифікації, охоплює значну частину людей, які належать до активної частини населення. Така людина послідовно засвоює норми і правила професії та виконує спочатку роботу за зразком, за інструкцією. Далі набуває фаху, кваліфікації та виконує кваліфіковану працю, така людина свідомо обирає цілі, перетворює роботу на вільну самостійну творчу працю. Засвоївши норми професії, фахівець досягає в ній досить високих результатів, починає самостверджуватися, усвідомлювати себе професіоналом, розвиває свій професіоналізм. Суперпрофесіоналізм (акме-професіоналізм) характеризує професійну діяльність у її розквіті, у найвищих досягненнях та успіхах. Людина перетворюється на творця, новатора, на професіонала високої кваліфікації, суперпрофесіонала. Головною особливістю цього рівня є «вихід людини за межі професії», тобто творче її збагачення своїм особистим внеском. Саме цей рівень професіоналізму працівника найсуттєвіше впливає на прогрес суспільства у цілому.

Показниками зрілості особистості професіонала, на думку науковців, зокрема О. О. Бодальова [2], поряд з іншими є: розуміння системи моральних цінностей професії; здатність накопичувати та аналізувати свій професійний досвід; проектування себе як професіонала, вміння будувати оптимальний сценарій свого професійного розвитку та реалізовувати його; максимальне використання людиною своїх можливостей, здатність до їх концентрації та компенсації; формування індивідуального стилю професійної діяльності як сукупності професійних задач та способів діяльності, які відповідають можливостям людини; адекватність та економічність поведінкових професійних дій, блокування діяльності в ситуаціях, коли людина перевищує свої можливості; вміння передбачати перевантаження; здатність підтримувати задоволення від праці, позитивне ставлення до себе як професіонала; використання всіх можливостей професійного вдосконалення; здатність до формування індивідуального професійного оптимуму; поінформованість про світ професій та необхідні професійні якості особистості; усвідомлення багатоступінчастості свого професійного розвитку, можливості досягнення успіху на різних рівнях і в різних формах діяльності й спілкуванні; володіння професійно важливими якостями; відсутність особистісних деформацій; володіння прийомами побудови індивідуальної програми просування до вершин професіоналізму.

До переліку окреслених вище загальних акмеологічних інваріантів професіоналізму, на нашу думку, необхідно включити відповідальність не тільки за результати професійної діяльності, але й за мотиви, цілі, принципи, умови та засоби її

здійснення. А це видається нам можливим лише завдяки високому рівню самоорганізації, самоосвіти та самоконтролю фахівця, і як наслідок його професійної самореалізації.

Професійна самореалізація (акме-стратегія професійної діяльності) як спосіб функціонування й розвитку особистості розглядається науковцями, зокрема Л. І. Алциферовою [1], О. О. Бодальовим [2], А. О. Деркачем [3], Л. О. Коростильовою [5], С. Д. Максименком [6], В. М. Ямницьким [14] та іншими і як процес, і як стан, і властивість суб'єкта. При цьому самореалізація суб'єкта включає усвідомлення, вибір і реалізацію тих аспектів індивідуальності, які сприяють його самовираженню, реалізації особистісних потенцій, формуванню власної системи смислів, цінностей, мотивів, уявлень про себе, постановку цілей і визначення способів їх досягнення, у тому числі й перетворення себе. Головним процесом самореалізації, як стверджують психологи, є пошук суб'єктом свого способу життєдіяльності. За мінливістю особистості стоїть динамізм її життєвих відношень, який унаочнюється у процесі трансформації особистістю власної ідентичності, підняття рівня домагань.

Сучасні науковці виділяють такі основні формально-динамічні характеристики професійної самореалізації: ступінь сформованості (усвідомленість, цілісність, наявність життєвої та професійної програми, самовизначення тощо); широта (багатоманітність способів досягнення професійних цілей та прийняття рішень); гетерогенність/гомогенність системи принципів, цінностей, ідеалів, цілей, мотивів, очікувань; ситуативна мінливість/стабільність – чутливість до випадкових зовнішніх впливів, зміни індивідуального стану, настрою тощо; інтенсивність процесу самореалізації (швидкість і продуктивність); характер динаміки (поступальний, стрибкоподібний, циклічний тощо); успішність, ефективність, результативність, адекватність професійної самореалізації – прямі показники (ступінь задоволеності різними сферами професійної діяльності й життям у цілому, суб'єктивна якість життя, суб'єктивне благополуччя, щастя тощо); опосередковані показники (ступінь і швидкість професійного вигорання).

Сутність оцінки формально динамічних характеристик полягає в орієнтації на якісні зміни особистості, яка є автором (ініціатором) власних змін, перетворень і форм розвитку, а отже, і відповідальною за них. Розвиток особистості вітчизняні науковці розглядають як послідовне розгортання власних перетворень, коли у людини стає більше інтересів, а відповідно й стимулів до життя – смислового наповнення діяльності, можливості аналізувати – відрізнити одне від іншого, можливості синтезувати – бачити взаємозв'язки подій і явищ, розуміння людей, внутрішньої свободи й незалежності, відповідальності, взятої на себе добровільно, довіри до світу й до людей, у тому числі й до себе.

Адаптація людини до професійних умов та прагнення до самореалізації ґрунтуються на взаємних змінах особистості та її оточення, і нерідко описується як процес, спрямований на ефективне подолання труднощів за допомогою успішного прийняття рішень, прояву ініціативи, відповідальності й здібностей до передбачення наслідків прийнятих рішень. Тому, розглядаючи самореалізацію як процес у її змісті, науковці виділяють комплексні процесуальні елементи: стратегія життя, стиль життя, образ життя, життєві сценарії тощо. Важливо, що перелічені комплексні феномени утворюються більш частковими. До них зокрема належать: допустимі (недопустимі) способи досягнення цілей, у тому числі й професійних, (пов'язані зі спрямованістю особистості, відношенням до соціальних та моральних норм); уявлення про правила прийняття рішень; принципи збору та аналізу інформації з різних її джерел; уявлення про необхідні та гранично допустимі затрати часу, матеріальних та психологічних ресурсів, рівні та цикли активності.

Аналіз механізмів самореалізації здійснено в контексті багатьох психологічних теорій, зокрема стратегій життя (К. Абульханова), теорія мотивації (І. Ільїн), теорія самоактуалізуючої особистості (А. Маслоу), смислу життя (Д. Леонт'єв), онтогенетичного розвитку (С. Максименко), життєвих переживань (В. Василюк, Ю. Швалб), гуманістичної теорії (К. Роджерс).

На основі теоретичного узагальнення психологічних концепцій вітчизняні науковці С. Д. Максименко та В. І. Осьодло [6] визначили три рівні професійної самореалізації: адаптаційно-репродуктивний, діяльнісно-творчий (рівень виконання соціальних ролей) і суб'єктно-особистісний (рівень смисложиттєвої й ціннісної реалізації). Останній ми розглядаємо як акме-рівень. Саме на цьому рівні відбувається перехід до принципово нового розуміння професійної діяльності як цілісного утворення, формується системне уявлення про діяльність, з'являється радість творчості, відчуття господаря праці. Робота з обов'язку трансформується на потребу, здійснюється перетворення праці в культуру, відбувається становлення людини як суб'єкта праці. Життя розгортається у напрямі, який задає змістовне конструювання свого життєвого шляху, визначає стратегію, тактику й конкретну реалізацію всієї ціннісно-смислової єдності особистості. Це рівень реалізації смисложиттєвих і ціннісних орієнтацій. На цьому рівні особистість як суб'єкт діяльності володіє конструктивним прогнозуючим мисленням, особистісним прийняттям проблем та вмінням приймати рішення. Визначені рівні узгоджуються з модусами людського існування за Ю. М. Швалбом [11]: *володіння, соціальних досягнень і служіння*.

Беручи до уваги критерії суб'єкта діяльності, науковці зробили спробу визначити центральні психічні властивості, які пов'язані з конструктивно-творчою діяльністю, оптимістичним світоглядом, стійкою позитивною самооцінкою, реалістичним підходом до життя, яскраво вираженою мотивацією досягнення успіху тощо. Одним із ключових особистісних утворень, що здійснює вплив на вибір стратегії оволодіння, є інтернальність й пов'язане з нею є відчуття особистої відповідальності. Вибір стратегії оволодіння – феномен, що тісно пов'язаний із самореалізацією і є фактично одним із результатів самовизначення особистості в ситуації вибору. Важливою змістовною складовою самореалізації виступає самоздійснення як реалізація потреби у втіленні своїх сутнісних сил, своєї живої діяльності у предметних внесках, потреби у творчості, в особистісному спілкуванні, у соціально-перетворювальній діяльності тощо. Особистість не тільки цілеспрямована, але й самоорганізуюча система. Об'єкт її діяльності й уваги – не лише зовнішній світ, але й вона сама, що виявляється в почутті «Я», що є уявленням про себе, самооцінкою, програмою самовдосконалення, здатністю до самостереження, самоаналізу й саморегуляції.

Досліджуючи самореалізацію як процес і результат в основних сферах діяльності, й насамперед у професійній, науковці представили авторські узагальнені показники її критеріїв: організаційного – характер цілей, мотивів, ціннісних орієнтацій та умов розвитку кар'єрного зростання, їх усвідомленість, рівень домагань, ставлення до обраної професії, бажання оволодіти необхідними знаннями, вміннями, навичками; діяльнісно-творчого – переважаючі засоби і способи реалізації професійної діяльності, професійна компетентність; професійна спрямованість, самоконтроль, ступінь вираженості професійної етики; характер творчої активності та вміння творчо розв'язувати професійні задачі; ступінь реалізації творчого потенціалу особистості; суб'єктно-особистісного – рівень сформованості суб'єктних якостей і особистісно-професійного розвитку; результативно-професійного – рівень результативності професійної діяльності, зокрема реалізації професійних знань, умінь, навичок і практичних професійних дій.

При цьому рівень самореалізації, як стверджує Л. О. Коростильова, може бути безпосередньо детермінований розвитком особистості й виражати міру адекватності докладання зусиль щодо самоздійснення у діяльності й творчості [5, с. 111]. Для розв'язання життєвих задач суб'єкт може змінювати свою внутрішню цілісність від психо-фізичного до ціннісно-сислового розвитку. На думку Л. І. Анциферової [1], у таких ситуаціях відбувається перебудова потребово-мотиваційних, функціонально-енергетичних, інструментально-операціональних, установочно-диспозиційних та інших характеристик особистості.

Нині у наукових статтях можна знайти твердження про те, що особливістю нового часу є реально існуюча для багатьох людей проблема свободи вибору, проте аналіз класичних філософських праць доводить її актуальність щодо попередніх поколінь, що не заперечує необхідність розв'язання проблеми у сучасних умовах. Психологи наголошують на тому, що проблема свободи вибору є не менш гострою, ніж обмеження свободи. Тому для самоздійснення особистість повинна самовизначитись, їй потрібні орієнтири, які допомагають вибудовувати і реалізовувати певний вектор свого розвитку. Важливу роль при цьому відіграють ідеали, тобто образи людей, яких особистість намагається наслідувати. Саме такі орієнтири і зразки для наслідування повинні, на нашу думку, бути відображені у змісті професійної підготовки майбутніх фахівців та бути враховані у процесі проектування освітнього середовища вищого навчального закладу.

Ми погоджуємося із висновками колег про те, що справжнє самовизначення, як і втілення (самореалізація) цього рішення в життя, значною мірою зумовлюється зовнішньою детермінацією, при цьому вважаємо за потрібне наголосити саме на значенні змісту освіти, зокрема фундаментальної та прикладної підготовки, щодо умов перебігу та результатів цього процесу. Співвідношення зовнішньої і внутрішньої детермінації залежить у першу чергу від розуміння суб'єктом відповідальності як невід'ємної складової професіограми сучасного фахівця.

При цьому В. Сперанський [12] пропонує визначати рівні відповідальності з огляду на життєву позицію особистості та окреслює межі п'яти рівнів. На першому найнижчому рівні відповідальність особистості виявляється як санкція, а основним мотивом реалізації дій є потреба в її уникненні. На другому рівні спонукальним мотивом є дотримання норм і правил, прихильність до оточуючих. Наявність цього мотиву свідчить про сформованість відповідальності. На цьому етапі відбувається перехід об'єктивної відповідальності до суб'єктивної. Особистість починає брати до уваги мотиви неправильного вчинку і умови, які спонукали здійснити його. На третьому рівні відбувається переростання почуття відповідальності у відповідальність соціальну. Четвертий – характеризується високорозвиненою професійною відповідальністю, яка реалізується у трудовій діяльності. П'ятий рівень дозволяє соціально зрілій особистості займати свідому позицію у трудовій та громадській діяльності. Тобто професійна відповідальність формується на вищих рівнях.

Уважаємо за необхідність наголосити, що відповідальність, на переконання Н. А. Мінкіної, погляди якої ми поділяємо, репрезентує об'єктивно необхідні взаємовідносини між особистістю, колективом, суспільством, а також враховує конкретно-історичний характер їх взаємних обов'язків, які реалізуються у свідомій вольовій поведінці та діяльності [8, с. 58]. При цьому відповідальність може розглядатись у двох аспектах: проспективному і ретроспективному. У першому випадку соціальна відповідальність характеризує позитивне ставлення особистості до своїх дій: розуміння їх важливості для суспільства, бажання зробити їх якомога краще. Це відповідальність за майбутню поведінку. Тоді як ретроспективна відповідальність –

це відповідальність за раніше вчинене. Вона передбачає зовнішній вплив зі сторони суспільства, держави, інших осіб. Вона може бути правовою (юридична) та позаправовою: моральна, етична, громадська, виробнича, корпоративна, політична, сімейно-побутова, релігійна тощо. У нашому випадку доречно говорити про формування перспективної, правової та перших п'яти видів позаправової відповідальності фахівця.

Отже, нині науковці поряд з іншими властивостями особистості, які вживають для дослідження її професійної самореалізації, а саме: усвідомленість, наявність гуманістичних установок, автономність, цілісність, стійкість, оптимізм, життєтворчість, схильність до ризику, розуміння себе, здатність до рефлексії, – виділяють як базовий конструкт відповідальність за хід та результати діяльності.

Висновки. Підсумовуючи викладене вище зазначимо, що відповідальність виступає як максимальне вираження суб'єктної позиції особистості у будь-якій діяльності, зокрема професійній, добровільне взяття на себе зобов'язань щодо її здійснення, готовність відповідати за її результати. Крім того, таке розуміння відповідальності дозволяє суб'єкту свідомо та обґрунтовано обирати стратегії професійної самореалізації, визначати її цілі, засоби, умови здійснення, об'єктивно оцінювати результати своєї праці, причини професійних успіхів (акме) і невдач, захищати себе від завищених очікувань і домагань, глибоких потрясінь, значних втрат і розчарувань. Розширення меж особистісної відповідальності передбачає збільшення вагомості та конструктивних потенцій професійних дій. Відповідальність віддзеркалює сутність фахівця з точки зору виконання ним моральних вимог, які характеризують ступінь участі особистості у моральному самовдосконаленні та у прогресивному розвитку професійних відносин, які мають соціальні наслідки. При цьому міра індивідуальної відповідальності фахівця знаходиться у прямому зв'язку не тільки з історично досягнутим рівнем відповідальної поведінки в кожному конкретному суспільстві, а й в конкретній корпорації, організації, професійній спільноті.

Перспективними напрямками розробки проблеми залишаються, на нашу думку, шляхи впровадження у зміст професійної освіти теорії та практики розвитку відповідальності як обов'язкової складової вимог до професійної компетентності фахівця, методик об'єктивної діагностики як її рівнів так і окремих компонентів (мотивів, цінностей, переконань, установок тощо) та їх перманентного коригування відповідно до реальних вимог ринку праці.

Список використаної літератури

1. Алцыферова Л. И. Развитие личности и проблемы геронтопсихологии / Л. И. Алцыферова. – М. : Институт психологии РАН, 2004. – 413 с.
2. Бодальов А. А. Вершина в развитии взрослого человека: характеристики и условия достижения / А. А. Бодальов. – М. : Флинта: Наука, 1998. – 168 с.
3. Деркач А. А. Акмеологические основы развития профессионализма / А. А. Деркач. – М. : Изд-во Московского психолого-социального института ; Воронеж : НПО «МОДЭК», 2004. – 752 с.
4. Зеер Э. Ф. Психология профессий / Э. Ф. Зеер. – М. : Академический проект, 2003. – 336 с.
5. Коростылева Л. А. Психология самореализации личности: затруднения в профессиональной сфере / Л. А. Коростылева. – СПб. : Речь, 2005. – 222 с.
6. Максименко С. Д. Структура та особистісні детермінанти професійної самореалізації суб'єкта / С. Д. Максименко, В. І. Осьодло // Проблеми сучасної психології : зб. наук. пр. / за ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої ; Кам'янець-Подільський національний університет ім. І. Огієнка ; Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – Кам'янець Подільський : Аксіома, 2010. – Вип. 8. – С. 3 – 19.
7. Маркова А. К. Психология профессионализма / А. К. Маркова. – М. : Международный гуманитарный фонд «Знание», 1996. – 312 с.

8. Минкина Н. А. Воспитание ответственностью / Н. А. Минкина. – М. : Высшая школа, 1990. – 144 с.
9. Національна рамка кваліфікацій : затверджена Постановою Кабінету Міністрів України № 1341 від 23 листопада 2011 року [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Верховної ради України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF>
10. Огнев'юк В. Реформування як сутнісна характеристика сучасної освіти / Віктор Огнев'юк // Освітні реформи: місія, діяльність, рефлексія : монографія / за ред. В. Кременя, Т. Левицького, В. Огнев'юка, С. Сисоєвої. – К. : ТВО «Едельвейс», 2013. – С. 61 – 106.
11. Огнев'юк В. Відповідальність інтелектуалів / Віктор Огнев'юк // Людські цінності і толерантність у сучасному світі: міжконтинентальний діалог інтелектуалів : матеріали міжнарод. наук.-практ. конфер. / за ред. В. Огнев'юка, Л. Хоружої, С. Сисоєвої, Н. Віннікової. – К. : КУ імені Бориса Грінченка, 2011. – С. 7 – 11.
12. Сперанский В. Й. Социальная ответственность личности: сущность и особенности формирования / В. Й. Сперанский. – М. : Изд. МГУ, 1987. – 201 с.
13. Швалб Ю. М. Свідомість як відношення людини до світу / Ю. М. Швалб // Психологія і суспільство. – 2004. – № 4 – С. 154 – 166.
14. Ямницький В. М. Психологія життєтворчої активності особистості : монографія / В. М. Ямницький. – О. : СВД Черкасов М. П., 2004. – 360 с.

Одержано редакцією 19.11.2014

Прийнято до публікації 26.11.2014

Аннотация. В. А. Огнев'юк. **Ответственность как компонент акме-профессиограммы современного специалиста: теоретико-методологический аспект.** В работе рассматривается социально-психологическая категория ответственности в контексте профессиональной деятельности специалиста, определяется ее роль в достижении акме-уровня профессиональной самореализации личности на современном этапе развития общества. Обосновывается необходимость включения примеров для подражания ответственной деятельности в содержание профессиональной подготовки будущих специалистов и учета ее специфики в процессе проектирования образовательной среды высшего учебного заведения.

Ключевые слова: ответственность, профессиональная деятельность, профессионализм, профессиограмма специалиста, самореализация

Summary. Victor Ogneviuk. **Responsibilities as a part acme-professiogram of modern specialist: theoretical and methodological aspect.** In this article is considered the socio-psychological category of responsibility within the context of specialist's professional activity, defines her role in achieving of the acme-level of the professional self-realization at the modern stage of social development.

It is grounded the necessity to include the samples for imitation the responsible activity into content of professional training of future specialists and for consideration if its specificity in the process of design of educational environment of higher education.

Nowadays the crisis of human's responsibility for the development of society and civilization, which is manifested in the growth of planetary infantilism is regarded in one line with other crises. The modernization of society should be based on educational reform, the main result of which is viewed as the willingness and the ability of young people to be responsible for their own and social well-being. The responsibilities not only for the results of professional activity, but also for the motives, goals, principles, conditions and facilities of its implementation should be included to the list of common acmeological invariants of professionalism. And this is possible only due to the high level of self-organization, self-education and self-control of specialist, and as a result, his professional self-management.

The understanding of responsibility allows the person to choose strategies of professional fulfillment, to determine its goals, means, conditions of implementation, to evaluate objectively the results of their own work, the reasons of their own professional success (Acme) and failures, to protect themselves from high expectations and aspirations, deep upheavals, significant losses and disappointments consciously and validated. The expanding boundaries of self-responsibility imply the increase of importance and constructive potencies of professional actions.

Responsibility reflects the essence of specialist according to his execution of some moral requirements that characterize the degree of participation in individual moral self-perfection and in the progressive development of professional relationships that have social consequences. The measure of specialist' individual responsibility is in direct connection not only with the historically achieved level of responsible behavior in a given society, but in a particular corporation, organization, professional community.

Samples for imitation of responsible activity should be reflected in the content of professional training of future specialists and should be taken into account in the designing process of educational environment of higher education.

Keywords: *responsibility, professional activity, professionalism, the proffesiogram of specialist, self-realization.*

УДК 004.09

В. М. Антонов

ЯКІСТЬ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ ТА ЇХ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ НА ОСНОВІ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Досліджується проблема підвищення якості навчання і викладання на основі прогресивних інформаційних технологій з урахуванням основних принципів інноваційної освітньої технології і нової моделі освіти.

Ключові слова: *якість, навчання, інновація, технологія, освіта, модель.*

Постановка проблеми. НТУУ «КПІ» разом з Українською Академією Акмеології проводить системні дослідження якості навчання студентів, акселерації їх потенційно-ресурсних можливостей, гармонійного працевлаштування та якісного викладання на основі акмеологічних та кіберакмеологічних принципів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Акмеологія, як наука, існує з 1928 року (Н. Рибников, Б. Г. Ананьев, А. А. Деркач, Н. В. Кузьміна) і з того часу напрацьований досвід її розвитку у різних галузях за напрямками: економічна акмеологія, військова акмеологія, соціальна акмеологія тощо. Акмеологія – (від грец. *акме* – вершина, квітуча пора) нова наука, яка впевнено заявила про себе наприкінці 80-х, початку 90-х рр. двадцятого століття. Акмеологія – це наука, що вивчає закономірності та феномени розвитку зрілої людини у процесі особистісно-професійного зростання. Основні результати досліджень у цій галузі були здійснені у Міжнародній академії акмеологічних наук [6; 7; 8].

У 2005 році професором Антоновим Валерієм Миколайовичем (НТУУ «КПІ») започатковано новий напрям у розвитку акмеологія – це Кібернетична акмеологія (КІБЕРАКМЕОЛОГІЯ) [1]. Кіберакмеологія – це:

1) наука про технологічне моделювання розвитку та удосконалення творчої індивідуальності людини (особистості);

2) методологія проектування нових знань стосовно технології досягнення бажаного результату: успіху, влади, здоров'я, багатства тощо;

3) технологічні моделі і методи створення Архітектоніки (гармонійне сполучення частин у єдине ціле) креативного саморозвитку особистості на еволюційному шляху творчої зрілості;

4) термін, який вводиться для позначення нового напрямку в дослідженні, аналізі та впровадженні математичних акме- систем, що базується на основних принципах таких наук як кібернетика, акмеологія, синергетика, біхевіоризм, креативність, когнітологія тощо.